

ΔΥΟ ΛΕΞΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΡΑΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΙΣΧΥΛΟΥ

ΥΟ τινὰ μέλλομεν πετῶντι καλὰ μω νὰ ἐξετάσωμεν ὡς πρὸς τὰς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου· 1ον ὅτι ἡ ἐρμηνεύεια τῆς τραγικῆς καθάρσεως τῶν φιλολόγων καὶ αἰσθητικῶν, ἣτις ἄλλοτε τόσον ἤγειρε πάταγον, δύναται νὰ ἐλεγχθῆ ἡμαρτημένη· καὶ 2ον ὅτι οἱ ἥρωες δὲν πράττουσι καὶ πασχουσι κατὰ τὸ δοκοῦν τῆς εἰμαρμένης, ὡς πλεῖστοι κράτιστοι τῶν γραμμάτων θεράποντες διίσχυρίζονται.

Ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὰ ἐν τῇ Ποιητικῇ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους λεγόμενα· «ἔστιν οὖν τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἐκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν».

Ἐξοχοὶ Γερμανοὶ φιλόλογοι ὡς ὁ Geyer, ὁ Lessing, ὁ Liepert καὶ ἄλλοι ἐρμηνεύουσι τὸ χωρίον κατὰ τρόπον ἀντιβαίνοντα ἀντικρουσὶ εἰς τὸν ὑπὸ τῶν δράματων τοῦ Αἰσχύλου ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Κατ' αὐτοὺς ὁ Ἀριστοτέλης ὀρίζει, ὅτι τὸ ἔργον τῆς τραγωδίας ἐστὶ τοῦ ἐγειραῖ ἐλεον καὶ φόβον, καὶ πάλιν ἐλευθερῶσαι ἀπὸ τούτων τῶν δύο παθημάτων, ἢ καθαρεῦσαι ἐν ἡμῖν ταῦτα τὰ δύο παθήματα. Ἐν τοῖς δράμασιν ὅμως τοῦ Αἰσχύλου οὐδέτερος τῶν σκοπῶν τούτων ἐκφαίνεται. Οὔτε τὸν φόβον τοῦ θεατοῦ διεγείρουσιν, ἀλλ' οὔτε ἀποκαθαίρουσιν αὐτὸν ἀπὸ τούτου. Εἰς ἀπόδειξιν ἀναλύσωμεν ἐν κεφαλαίῳ τινὰ τῶν δράματων.

Ἐν τῷ δράματι τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἐπτά ἐπὶ Θήβας φοβούνται οἱ θεαταὶ μὴ οἱ ἐρίζοντες ἀδελφοὶ ἀποκτείνωσιν ἀλλήλους. Τοῦτο τῷ ὄντι συμβαίνει, καὶ ὁ τῶν θεατῶν φόβος ἐπραγματοποιήθη. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν ἐκαθαρεύθησαν ἀπὸ τοῦ φόβου, διότι τῆς μὲν βουλῆς ἀπαγορευσάσης τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ Πολυνείκους, τῆς δὲ Ἀντιγόνης ἀντειπούσης, ἐκ νέου φοβούνται οἱ θεαταὶ μὴ ἢ Ἀντιγόνη πάσχη κακόν. Ἐπομένως τὸ τέλος τῆς τραγωδίας δὲν ἀπελευθεροῖ τοῦ φόβου τοὺς θεατάς.

Ἐν τῷ Προμηθεῖ δεσμώτη φοβούμεθα μὴ πάθῃ ὁ Προμηθεὺς τὸ πάντων μέγιστόν τε καὶ ἔσχατον, σὺν αὐτῷ δὲ κατελευθέρωσιν αὐτόν. Ὁ φόβος ἡμῶν τελεῖται διότι ὁ πολυτλήμων Προμηθεὺς βάλλεται εἰς τὸν Τάρταρον. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν καθαρεύομεθα τοῦ φόβου, τούτεστι δὲν ἀπελευθερούμεθα αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἐκ νέου φοβούμεθα μὴ ὁ Προμηθεὺς ἔτι δεινότερα πάσχη ἐν τῷ Τάρτῳ. Οὔτε λοιπὸν ἡ τραγωδία αὕτη καθαίρει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ φόβου.

Ἐν τῷ Ἀγαμέμνονι μᾶλλον καὶ μᾶλλον φοβεῖται ὁ θεατῆς, μέχρις ὅ τοῦ Ἀγαμέμνονος φόνος συμβαίνει. Ἀλλ' ὁ φόβος τοῦ δὲν καθαίρεται διότι κατὰ τὸ τέλος τῆς τραγωδίας δεσμούς καὶ πείναν ἀπειλεῖ ὁ Αἰγίσθος τοῖς πολίταις, οὕτω δὲ νέος ἄρχεται φόβος.

Πόθεν λοιπὸν ὀρμώμενοι ἀποφαινόμεθα γνώμην, εὐνόητον καθίσταται. Ὑπάρχουσιν οὕτω συνυφασμένα τὰ πράγματα, ὥστε πάντες οἱ δόκιμοι κριτικοὶ ἀνεκδοιάτως θὰ ταχθῶσιν ὑπὲρ τῆς γνώμης ἡμῶν. Παρερμηνεῖα τῶν Αἰσχυλείων δραμάτων δύναται νὰ κληθῆ ἢ παραδοχὴ τῆς δραματικῆς καθάρσεως. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὸν φόβον, ὡς πρὸς τὸν ἔλεον δὲ, οὐδεμία ὑπάρχει αἰτία δι' ἣν ὁ θεατῆς ἔδει ἀπελευθερωθῆναι τούτου τοῦ παθήματος. Ὁ ἔλεος εἶνε φυσικὴ, οὕτως εἰπεῖν, συνέπεια καὶ ὁ μᾶλλον ἕτερος τὴν καρδίαν ὑφίσταται τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν αὐτοῦ Αἰπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ θεατοῦ ἐξελισσόμενα βιωτικὰ περιπέτεια, αἱ ἐν τῇ φαντασίᾳ του ἀναπαριστώμενα δεινὰ συμφορὰ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ δρωῦτος προσώπου προκαλοῦσι τὸν ἔλεον. Ἴδου διατὶ κατελέθησαν οἱ θεαταὶ τοὺς ἀδελφοὺς τῶν Ἐπτά ἐπὶ Θήβας, τὸν Προμηθεῖα, τὸν Ἀγαμέμνονα, οὐ μόνον διαρκούντος τοῦ δράματος, ἀλλὰ καὶ ὕστερον. Ἀλλ' ἐντεῦθεν δὲν ἔπεται, ὅτι ἡ τραγωδία ἐργάζεται τὴν κάθαρσιν τοῦ ἔλεου καὶ τοῦ φόβου. Πόρρω ἀπέχουσι τῆς ἀληθείας οἱ ταῦτα εἰσηγούμενοι. Ἡμεῖς εἰκάζομεν ὅτι σφάλμα λανθάνει ἐν ταῖς λέξεσι τοῦ Ἀριστοτέλους «δι' ἔλεου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιοῦτων παθημάτων κάθαρ-

σιν.» Τὸ δὲ σφάλμα εὐρίσκομεν ἐν τῇ λέξει τοιούτων, ἣν οἱ παλαιοὶ ἀπογράφοντες ἐξ ἀμελείας ἀντὶ τοῦ τοι ὄντων εἰσήγον. Ἡμεῖς λοιπὸν ταύτην τὴν διόρθωσιν συμβουλευόμεν· δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοι ὄντων παθημάτων κάθαρσιν.

Κατὰ ταύτην τὴν διόρθωσιν ἡ τραγωδία δὲν περαίνει τὴν τοῦ ἐλέου καὶ φόβου κάθαρσιν, ἀλλὰ δι' ἐλέου καὶ φόβου ἀποκαθαίρει τῶν ὑπαρχόντων παθημάτων, π.χ. τῆς ὀργῆς, μνησικαχίας, ὑπερηφανίας, τοῦ φθόνου, μίσους, ἐγωϊσμοῦ κτέ.

Τὴν ὀρθότητα τῆς φράσεως «ὄντων παθημάτων» μαρτυρεῖ ὁ Πλατωνικὸς διάλογος Τιμαῖος (65 Β.) ὅπου ἀναγινώσκουμεν τὰ ἐξῆς· «ἴδια ὄντα παθήματα περὶ τὴν γλῶτταν ἐμφανιστέον». Τὴν δὲ ὀρθότητα τῆς θέσεως τοῦ τοι μεταξὺ τοῦ ἄρθρου καὶ τῶν εἰς τοῦτο ἀνηκόντων ὀνομάτων δεικνύουσι τὰ ἐπόμενα τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους χωρία· «τῶν τοι ματαίων ἀνδράσι φρονημάτων ἢ γλώσσ' ἀληθῆς γίγνεται κατήγορος.» (Ἐπτά ἐπὶ Θῆβας 437—440). «Τοῖς τοι δικαίοις χῶ βραχὺς νικᾷ μέγαν. (Οἶδ. ἐπὶ Κολωνῶ 517—518). «Τὸ τοι σύνηθες ὀρθώσει μ' ἔθος», (Φιλοκτήτης 894).

Ὡς πρὸς τὸ ὅτι οἱ ἥρωες δὲν πράττουσι καὶ πάσχουσι· κατὰ τὸ δοκοῦν τῆς εἰμαρμένης, ἀρκοῦμεθα ν' ἀναφέρωμεν δύο μόνον χωρία εἰλημμένα ἐκ τῶν δραμάτων τοῦ Αἰσχύλου.

Ἐν ταῖς Χοηφόροις λέγεται· «ἀντὶ ἐχθρᾶς γλώσσης αἰσχροῦ γλῶσσα ἀποδιδόσθω· οὕτω φωνάζει ἢ τὸ ὀφειλόμενον εἰσπράσσουσα δικαιοσύνη· καὶ ἵνα ὁ δράσας ἀμάρτημα παθῇ, τοῦτο φωνεῖ ὁ παλαίτατος μῦθος» (309—314).

Ὁ Ὀρέστης ἐν τούτῳ τῷ δράματι δὲν ἀποκτείνει τὴν μητέρα ἔνεκα τῆς εἰμαρμένης, ἀλλὰ διότι εὐρίσκεται ἐν συγχρούσει δύο καθηκόντων. Ὁ θρησκευτικὸς καὶ πολιτικὸς νόμος προστάττει αὐτῷ ἵνα ἐκδικῇ τὸν φόνον τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ ποιήσας τοῦτο, θά γίνῃ μητροφόνος, καὶ οὕτω θά παραβῇ τὸν φυσικὸν νόμον. Αὐτὸς μετὰ πολλὴν δισταγμὸν προτιμήσας τὸν θρησκευτικὸν καὶ πολιτικὸν νόμον γίνεται μητροφόνος. Ἄν δὲν ἀποκτείνῃ τὴν μητέρα, παραβαίνει τὸ πρὸς τὸν πατέρα καθήκον. Ὡς μητροφόνος δὲ βλάπτει τὸν ἐν τῇ καρδίᾳ ἐνοικοῦντα ἠθικὸν νόμον. Ὅτι καὶ ἂν ποιῇ λοιπὸν, πάντοτε θά γίνῃ ἔνοχος. Καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐλέγχει τοὺς λέγοντας, ὅτι ὁ Ὀρέστης ἠναγκάζετο ἀπὸ τῆς εἰμαρμένης, ἵνα ἀποκτείνῃ τὴν μητέρα. Ἄν καὶ μὴ ἀπέκτεινεν αὐτήν, ὅμως θά ἔμεινε τραγικὸς ἥρωας, διότι τότε ἡ παράβασις τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ νόμου παρεσχεύασε τὴν καταστροφὴν του.

Ἐν τοῖς Πέρσαις λέγει ὁ Δαρεῖος (744—751) ὅτι ὁ υἱός

του, Ξέρξης, νεανικῶ θράσει ἐδέσμευσε τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ ἄνθρωπος ὢν ἤλπισεν ἐν τῇ ἀνοησίᾳ του ὅτι θὰ κρατήσῃ τῶν θεῶν.

Καὶ κατωτέρω (820—822) προστίθησιν ὁ αὐτὸς Δαρεῖος, μὴ μέγα φρονῆ ὁ ἄνθρωπος, διότι ἡ ὕβρις ἀξιοθρήνους φέρει καρπούς.

Ἐντεῦθεν ἐπιταί, ὅτι τὸν Ξέρξην οὐχὶ ἡ εἰμαρμένη ἀναγκάζει πρὸς τὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων πόλεμον, ἀλλ' ἡ μνησικακία καὶ ὑπερηφανία του, ἥτις πρὸς ἀσέβειαν συνεπισπασθεῖσα αὐτὸν ἐφέλκει τὴν καταστροφὴν του.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Τῇ δεσποσύνῃ . . . .

ἌΛΛΟΥΣ ἄς θέλγῃ, ἄς κατακτᾶ τὸ ῥόδον δίχως μῦρον,
ἐμὲ ποσῶς δὲν συγκινεῖ ἡ εὐχρωμος μορφὴ του
εἶνε τὸ κάλλος του ψευδές, ἐφήμερον καὶ εἶρον
κ' εἶμαι βωβὸς πρὸ καλλονῆς βωβῆς καὶ ἀναισθήτου.

Ἐὰν ἐλκύῃ ἡ καλλονή, ἀλλ' αἰγίλης χέει θείαν
ἂν τὴν φωτίζη ἀρετὴ, ἀγάπη, καλωσύνη,
ἂν προκαλῆ ὄχι σαρκὸς ἐξέγερσιν βραχεῖαν,
δίχως εἰς τὴν ψυχὴν μου φῶς καὶ ἄρωμα νὰ χύνη.

Σέ! . . . ὄχι, ὄχι, δὲν τολμῶ πρὸς ἄνθος τῶν λειμώνων
νὰ παραβάλω ἄγγελον, οἷος ἐσύ, ὦ φίλη·
πετᾶ τὸ μῦρον, σβύννεται ἡ καλλονή, καὶ μόνον
ἀφθαρτος μένει τῆς ψυχῆς ἡ χάρις ἡ αἰμύλη.

¹ Ἐν Βόλῳ. 1896.